

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Temmuz/July 2025]

Didem Gülçin ERDEM KÜK

<https://orcid.org/0000-0003-4321-911X>

Arş. Gör. Dr.

dgulcine@pau.edu.tr

Pamukkale Üniversitesi

<https://ror.org/01etz1309>

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Alevi Cemlerinde Tövbe Ritüelinin Yapısal-İşlevsel Önemi

*The Structural-Functional Importance of the Repentance
Ritual in the Context of Alevi Cems*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 20.05.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 11.07.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 20.07.2025

Atıf | Citation

Erdem Kük, Didem G. (2025) Alevi Cemlerinde Tövbe Ritüelinin Yapısal-İşlevsel Önemi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 778-793. <https://doi.org/10.34083/akaded.1702599>

Erdem Kük, Didem G. (2025) The Structural-Functional Importance of the Repentance Ritual in the Context of Alevi Cems. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(2), 778 -793. <https://doi.org/10.34083/akaded.1702599>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright&License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Didem Gülçin ERDEM KÜK | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

Tövbe, teoloji alanının kavram haritasında yer alan terimler arasındadır. İnanç sistemleri tarafından yasaklanan, günah kabul edilen fiiliyattan duyulan pişmanlık ve bağışlanma talebi, tövbe kavramının varlık sebebidir. Tövbe kavramı, uhrevi bir düzlemde, ölümden sonra yaşam fikri ve inancıyla ilişkili olduğu gibi, düzenleyici olma misyonuyla da dünya hayatının biçimlenmesinde pay sahibidir. Tövbe, düzenleyicilik misyonu ile geniş ölçekte inanç sistemlerinin dünya ve ahiret hayatını biçimlendirmesi noktasında inanan öznenin hayatında etkili olduğu gibi, daha dar ölçekte ritüel bağlamlarında da akışın sağlanmasında ve sekteye uğramamasında belirleyicidir. Alevi inanç sisteminde tövbe, yola uygun olmayan fiiliyatın nihayete erdirilmesini kast eden bir kavram olup Hakk'ın rızasına talip olmaktır. Yola girmek, yolda kalmak için özün temize çekilmesinin sağlayıcısı olan tövbe etme ritüeli, Alevi cemlerinin önemli bir aşamasını teşkil eder. Çalışmamızda, Alevi inanç sisteminde tövbe ritüelinin yapısal-işlevsel açıdan ele alınması amaçlanmış, bu doğrultuda, Alevi inancında tövbe kavramının yeri ve önemi hakkında bilgilendirme yapıldıktan sonra Alevi cemlerinde tövbe ritüeline yapısal-işlevsel yöntem ile yaklaşılarak ulaşılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi; Alevilik ; cem, tövbe ritüeli, yapısal-işlevsel teori.

Abstract

Repentance is one of the terms included in the conceptual map of the field of theology. The regret felt for actions prohibited by belief systems and the request for forgiveness from the creator is the reason for the existence of the concept of repentance. Repentance, in addition to being related to the idea and belief in life after death on an otherworldly level, is also an effective religious and social mechanism in the regulation of worldly life. Repentance, with its regulatory mission, is effective in the life of the believing subject in terms of shaping the worldly and afterlife of belief systems on a large scale, and is also decisive in ensuring the flow of the ritual and preventing it from being interrupted in ritualistic contexts on a narrower scale. In the Alevi belief system, repentance is a concept that means ending actions that are not in accordance with the path and it means seeking God's consent. The ritual of repentance, which ensures that the essence is purified in order to be included in the universe of faith and to remain in that universe, constitutes an important ritualistic stage of Alevi cems. In our study, it was aimed to examine the repentance ritual in the Alevi belief system from a structural-functional perspective. In this direction, after informing about the place and importance of the concept of repentance in the Alevi belief, the results obtained by approaching the repentance ritual with a structural-functional method were presented.

Keywords: Folklore; Alevi belief system, cem, repentance ritual, structural-functional theory

Giriş

Tövbe, Arapça kökenli bir sözcük olup, sözlüklerde: “İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme.” (URL-1) şeklinde tanımlanmaktadır. Tasavvufi bağlamda, kötü ve günah işlerden vazgeçerek Hakk’a yönelme; dünyasal tutkulardan, nefsin isteklerinden sıyrılarak tarikata, yola yönelme; masivadan uzaklaşarak Hakk’a dönme yönelme (Korkmaz, 2005, s. 688-689) olarak yorum getirilen tövbe, insanın eylemlerinin sorumluluğunu alma noktasında irade ortaya koyması olarak ifade edilebilir. Teolojik bir işaretleme olan tövbede bağışlanma talebi gizlidir. Bu kavram varlığını, yasak ve günah kavramlarının mevcudiyetine borçludur. Tövbe kavramından bahsedilebilmesi için kural koyucu ve affedici bir yaratıcıya ve teolojik kurallar bütününe ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

İnanç sistemleri tarafından yasak ve günah olarak kodlanan eylemlerin bağışlanması talebi ve bu eylemlerden duyulan pişmanlık, tövbe kavramının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Tövbe, ölümden sonra yaşam fikri ve inancıyla bağlantılı olduğu kadar, dünya hayatının düzenlenmesinde ve kutsalla temasa ilişkin kurguda aksaklık yaşanmamasında da pay sahibidir. Bütün inanç sistemlerinde tövbe kavramının mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Her inanç sistemi tövbe kavramının çerçevesini kendi kaidelerine göre çizmiş; tövbe etmenin şekline ve mahiyetine ilişkin özgül biçimde yanıtlar üretmiştir. Kur’an-ı Kerim’de Bakara Suresi’nde tövbenin önemine ilişkin: “Allah çok tövbe edenleri ve içi dışı temiz olanları sever.” (Bakara 222) (URL-2) ifadesi yer almaktadır. Günahlardan arınmanın yolu olan tövbe, kulun üzerinde bulunduğu kötü hâli görmesi, idrak etmesidir. Tövbe, Hakk’a ulaşma yolunda gerekli bir merhale olup menzile ve maksuda varma noktasında oldukça önemlidir (Gökbel, 2019, s. 884). Tövbe etmek, tarikat adabında son derece önemli bir yere sahiptir. İşlenen günahıtan pişman olma durumunu kast eden bir kavram olan tövbe, tarikata girmenin ilk koşulu olarak kabul edilir. Yola girmenin, tarikata kabulün ilk durağı tövbedir.

Tövbe etmek, tarikat adabı uyarınca, yola uygun olmayan tutum ve davranışlardan geri dönmek demektir. Bu vesileyle tövbenin insanın tekâmül duraklarından biri olduğu ifade edilebilir. Alevi inanç sistemi içerisinde de tövbe, yola girmenin, ikrar vermenin temel koşulları arasında yer alır. Yola girecek olan talibin özünü arındırması, o güne dek işlediği günahlara tövbe ederek hatadan, yanlıştan dönmesi, Hak yolunu tutabilmesi için esastır. Alevilikte tövbe, yalnızca bireyi ilgilendiren bir inanç unsuru olmaktan çıkarak ritüelistik önem kazanmış, toplu halde yapılan ibadetin bir parçası haline gelmiştir. Alevi cemlerinde tövbe etmek, Hak yolunda yürümeye talip olmak için ön koşuldur. Alevilikte ritüel pratiklerinden sözlü kültür ürünlerine dek tövbe, kavramsal önemine paralel şekilde geniş bir yer tutar. Tövbe kavramı etrafında gelişen bilgi ve davranışların Alevi inanç sistemi bağlamında değerlendirilmesi, Alevi ibadet yaşantısının önemli belirleyicilerinden birinin tespiti açısından önem arz etmektedir.

Alevi inanç sisteminde tövbe kavramının ritüelistik öneminin ortaya konulması ve ibadet yaşantısındaki işlevlerinin belirlenmesi ihtiyacı, halkbilimi kuram ve yöntemleri içerisinde işlev odaklı bir inceleme metodunun esas alınmasını gerekli kılmaktadır. Bağlam merkezli kuram ve yöntemlerin temelini atarak halk bilimi araştırmalarını farklı bir yöne doğru taşıyan işlevsel halk bilimi kuram ve yöntemi, halk edebiyatı yaratmalarını inceleyen antropologlar tarafından geliştirilmiş olması dolayısıyla “antropolojik yöntem” olarak da bilinmektedir. Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Margerat ve Melville Herkovits ve Ruth Benedict gibi antropologların yer aldığı işlevsel yöntemin hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluşturuldukları, yaratıldıkları ve yeniden yaratılıp nakledildikleri bağlamdır. Bir halk edebiyatı yaratmasının icra edilmesindeki temel neden / nedenler, dinleyicilerin o yaratmayı dinleme, anlama ve kullanma nedenleri ve bunları dışındaki nedenler işlevsel halk bilimi yönteminin temel meselelerini teşkil eder. Halk bilgisi yaratmalarının bir sosyal ilişkinin ürünü olduğu sonucunu ortaya koyması bakımından bu nedenlerin mesele edilmesi son derece önemlidir (Ekici, 2013, s. 124). Yapısal-ışlevselci yöntem ise, işlev kavramını, yapıyı oluşturan parçaların birbirleriyle ve yapı bütünlüğü ile olan ilişkileri üzerinden okuyan bir araştırma metodu önermektedir. Yapısal-ışlevselcilğe göre her sistem, yapı sayesinde işlevin, işlev sayesinde de yapının sürekliliğinin sağlanması esasına dayalıdır (Abraham, 1990, s. 12). Bu teorik bakış açısıyla yapısal-ışlevsel yöntem, toplulukların yaşayış biçimlerini ve davranış kalıplarını etkileyen inanç odaklı uygulama modelleri için inceleme olanağı sunmaktadır (Köse, 2017, s. 154). Yapısal-ışlevsel teori ile ortaya konulan çalışmalar, özellikle, inanç odaklı toplumsal uygulamaların ritüelistik parçalarının inanç sistemi bütünlüğündeki yeri ve önemini tespit etme noktasında dikkate değerdir.

İnanç sistemlerinin yapısal bütünlüğü içerisinde çeşitli işlevler üstlenen ritüel pratiklerinin kendileri de yapısal olarak alt birimlerden müteşekkildir. Bütünlüklü bir anlam dizisinin inşasında kullanılan bu yapılar, ayrı ayrı anlamlı oldukları gibi, bir araya geldiklerinde de kendi anlamlarını kaybetmeksizin daha geniş bir anlam bütünlüğünün parçası olma özelliği gösterirler. Tövbe kavramı da önce cem ritüellerinin, sonra Alevi inanç sisteminin işlevsel önem arz eden yapı parçaları arasında yer alır. Bu tespitten hareketle çalışmamızda, Alevi inanç sisteminde tövbe kavramının yapısal-ışlevsel açıdan ele alınması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk adımında Alevi inanç sisteminde tövbe kavramının yeri ve önemi hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Çalışmanın sonraki adımında Alevi inanç sisteminde tövbe etme ritüeline yapısal-ışlevsel teori odağında yaklaşılarak ulaşılan sonuçlar ortaya konulacaktır.

1.Alevi İnanç Sisteminde Tövbe Kavramı

Alevi inanç sisteminde tövbe, Hakk'ın rızasına talip olmayı kast eden bir kavramdır. Yolun reddettiği, onaylamadığı ve yanlış olarak nitelendirdiği fiiliyattan dönülmesi ve bu fiiliyatın tekrarından kaçınılması, tövbe etmenin gereğidir. Tövbe etmekle Hak ile aradaki mesafenin daraltılması amaçlanır. Hak katında makbul konuma gelebilmek için, yanlıştan dönmek,

tövbe istiğfar etmek esastır. Alevilikte tövbe, yalnızca bireyi ilgilendiren bir iman unsuru olmaktan çıkarak ritüelistik önem kazanmış, toplu halde ibadet etmenin parçası haline gelmiştir. Alevi inanç sisteminde, ritüel pratiklerinden sözlü kültür ürünlerine dek tövbe, kavramsal önemine paralel şekilde geniş bir yer tutar.

Aleviliğin temel erkânnameleri arasında yer alan Buyruk nüshalarında üç sünnet yedi farz arasında tövbe etmek de yer alır ve tövbe etmenin gerekliliği şu şekilde ifade edilir: “Altıncı farz budur ki halifeden el tutup tövbe kılmaktır.” Aleviliğin temelini oluşturan bu esaslara uymamak düşkünlük sebebi olarak kabul edilir ve bu esaslara uymamanın yaptırımları ise Buyruk’ta şu şekilde ifade edilir: “Baki üç farzın günahı birdir. Gerek tacın terk etmiş olsun ve gerek tövbeden düşmüş olsun, bunların üçünün de günahı birdir. Bunlara kırk yedi tarik urup otuz dört akçe gazilere on dokuz akçe halifeye yetmiş akçe Hacı Bektaş’a alalar. Bir kimse farzdan düşse, özünü erenlere yetirip kabul ettirmezse onda derman yoktur...” (Aytekin (der.), 1958, s. 245-247). Buyruk’ta da ifade edildiği üzere, Alevilikte tövbeden dönmek, düşkünlük sebepleri arasında yer alır. Aleviler arasında, tövbeden dönmenin yanlışlığı hakkında, “Tövbenin tövbesi olmaz.” şeklinde yaygın kullanılan bir özdeyiş mevcuttur. Bu anonim ifade, bilincinde olarak yapılmaması gereken bir şeyin yapılmasının bilerek kötülük etmek anlamına geldiğini, bu sebeple de kasten kötülük yapan kimselerin pişmanlığına hoşgörü gösterilmemesi algısını dışı vuran bir Alevi-Bektaşî özdeyişidir (Korkmaz, 2005, s. 689). Tövbe ile hatanın farkına varılmasına rağmen tekrar aynı hataya düşülmesi, yanlışta ısrar edilmesi, telafisi olmayan bir kabahat olarak değerlendirilmektedir.

Hacı Bektaş Veli, üç tür tövbe olduğunu kaydeder. Bunlardan ilki, talibin vücudunu dünya zevklerinden arındırması, dilini dosttan başkası hakkında konuşmaktan sakındırması ve gönlünü Allah’tan başkasının sevgisinden korumasıdır. İkinci tövbe inabet olup kişinin kendini beğenmişlikten uzaklaşarak fena makamına ermesi ve Yüce Allah’ın yardımıyla kalp gözünün açılmasıdır. Bu sayede kişi kendi özünde Hakk’ı gözlemler. Üçüncüsü ise rü’yettir. Derviş önüne çıkan makamla yetinmemeli, orada kalmamalıdır. Ancak bu sayede Allah ona yardım ederek onu ilahi zat’a eristirecektir (Aytaş (haz.), 2009, s. 25-26). Alevi-Bektaşilikte yola girmenin esasları arasında tövbe etmek de yer alır. Hacı Bektaş Veli’nin Makalat’ta tarikat kapısının makamlarını naklettiği dördüncü bölüm şu ifadeyle başlar: “Şimdi, azizim! Bil ki tarikatın ilk makamı pirden el alıp tövbe etmektir.” Bu başlangıcın ardından, Tahrîm Suresi 8. ayetinden bir ifadeye yer verilir: “Çok samimi bir dönüşle Allah’a tövbe ediniz.” Devamında, “kul kötü halden dönünce tövbe veren Allah’ın kendisidir.” şeklinde tövbenin Hak katındaki karşılığına ilişkin bir parantez açıldıktan sonra Kur’an-ı Kerim’deki önemine işaret edilerek Tövbe Suresi’nin 118. ayeti ile devam edilir: “(Onların bu pişmanlıkları üzerine) tövbe etmeleri için Allah onlara teveccüh buyurdu.” Tövbe etmenin gerekliliğine ilişkin telkinlerle devam eden bölümde, samimi bir pişmanlıkla edilen tövbenin cümle günahın bağışlanmasına vesile olabileceği ifade edilir (2007, s. 75). Alevilikte bireyin tekâmül seyrini ifade eden seyrusülük süreci dört kapı kırk makam anlayışına göre biçimlenir. Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat kapılarından geçilerek kemale erme sürecinin deneyimlendiği bu yolculukta her kapının gereklilikleri vardır. İkinci kapı olan tarikatın on makamından ilki tövbe etmektir. Şeriat kapısından tarikat kapısına geçişte tövbe etmek elzemdir. Dolayısıyla yola girmenin, ikrar vermenin de ilk adımı tövbe etmektir. Bireysel

iman aşaması olarak değerlendirebileceğimiz şeriat kapısından bir sonraki aşamaya geçip toplu halde Hakk’a varabilmek, tarikat görgüsüne talip olabilmek için önce tövbe edilmelidir.

Alevi inanç sistemi içerisinde tövbe, ikrarın temel koşulları arasında yer alır. Alevi inancında tövbenin Hak katına varmadan önce ilk muhatabı dede ve cem olmuş canlardır. Tövbe ritüeli, cemlerde ilk önce dar aşamasının bir parçası olarak karşımıza çıkar. Görgü, ikrar ve musahip kurbanı cemlerinde dede, görgüsünü gördüğü talipten tövbe edip ikrar vermesini, ikrarlıysa da tazelemesini ister. Görgüsü görülen canlar için herkesten rızalık istenir. Görgüsü görülenler arasında birbirlerinden razı olmayan varsa aralarındaki sorun çözüme kavuşturularak hatanın tamiri için tövbe edilmesi istenir. Dede, görgü esnasında Tövbe Suresi’nin “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun!” (URL-3) şeklindeki 119. ayetini okuduktan sonra tövbe gülbangı verir.

Alevi cem ritüellerinde tövbe etmeye yönelik ritüelistik türler mevcuttur: Tövbe duaları, tövbe gülbankları ve tövbe düvazları. Tövbe duaları, tövbe gülbanklarını da içine alabilen yapıda kurgulanır. Hakk’ın bağışlayıcı olma özelliğinin kaynaklık ettiği bu ritüel metinlerinin cem halinde icrası ile Hakk’ın kut bahsettiği dedelerin (Erdem Kük, 2025, s. 78) aracılığından medet umulur. Bu metin türlerinin ortak özelliği, yakarış ifadeleri ile kurulmuş olmalarıdır. Tövbe duaları, tövbe gülbankları ve tövbe düvazlarında amaç Hak’tan bağışlanma ve rahmet dilemektir. Hakk’ın huzurunda tövbe edilip af dilendiğinden tövbe ritüelinde, bu metinlerin icrası sırasında secde edilmesi esastır.

Alevi cemlerinde ritüel metni olma özelliği gösteren tövbe duaları, Kur’an-ı Kerim kaynaklı ayetler ile tövbe gülbanklarının bir arada yer aldığı metinlerdir. Tövbe dualarının girişinde, yöreler ve ocaklar arası kimi farklılıklar olsa da çoğunlukla Tahrîm Suresi’nin 8. ayetine yer verilir. Genellikle Türkçe meali okunmakla birlikte, icracı konumundaki dedenin tercihinine göre ayet Arapça-Türkçe karışık şekilde de okunabilmektedir (Erdem Kük, 2023, s. 113). Tahrîm Suresi’nin 8. ayetinin Türkçe meali şöyledir:

“Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah’a tövbe edin. Umulur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerine koyar. O gün Allah, peygamberi ve onunla aynı imanı paylaşanları utandırmaz. Onların nuru önlerinde ve sağ yanlarında ilerleyerek yollarını aydınlatırken şöyle derler: “Rabbimiz! Nurumuzu arttır eksiltme ve bizi bağışla. Şüphesiz senin her şeye gücün yeter.” (URL-4)

Bu girizgahtan sonra tövbe duasına tövbe gülbangı ile devam edilir. Tövbe gülbanklarının biçimsel özellikleri diğer gülbank örneklerinden farklı bir yapı sergilemektedir. Tövbe gülbanklarının içerisinde sıklıkla: “Tövbe estağfurullah!” ifadesine yer verilir. Nazma yaklaşan nesir yapıda kurulan tövbe gülbanklarının büyük çoğunluğunda, “... için bağışla” redifine rastlanılır.

Tövbe dua ve gülbankları, cemin asıl ibadet kısmını teşkil eden mühürlenmesi ritüelinin bir

parçası olarak verilir¹. Cemin mühürlenmesi aşamasında dede yahut gözcü canları edeb / erkân oturuşuna davet eder. Dede yüksek sesle salavattan başlayarak mühürlemeyi, Nad-ı Ali duasını, bağışlanmayı, istiğfar'ı ve tövbe düvazını okur (Yaman, 2012, s. 48). Kimi kaynaklarda tevbe-istiğfar duaları² olarak yer verilen tövbe gülbankları şu şekilde örneklendirilebilir:

“Bismişah! Allah Allah!

Tövbe günahlarımıza estağfurullah, estağfurullah, estağfurullah.

Ya Rab, doğduğumuz günden bu ana gelinceye kadar eğer bilerek bilmeyerek işlediğimiz kov, gıybet, hata, isyan, küçük büyük günahların hepsine can-ı gönülden tövbe ettik , pişman olduk.

Bir daha işlemeyeceğimize tövbe estağfurullah.

Kul kusur işler, sultan bağışlar.

Tövbe estağfurullah. Evvelimiz Adem atamızdır, sonuncumuz bizim peygamberimiz iki cihan serveri Muhammed Mustafa'dır. Bu ikisi arasında ne kadar peygamberler, veliler, nebiler, gerçek erenler geldi geçti ise hepsi haktır, hepsine inandık iman getirdik.

İnanıp iman ettiğimiz, huzurunda secdeye durduğumuz, bu evreni var eden, bir eşi ve benzeri olmayan o yücelerin yücesi Hak, korktuğumuza uğratmasın, istek ve arzularımıza nail eylesin.

Gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereketini bizlerden esirgemesin. Bütün insanlık alemine, dostluk ortamı içerisinde kardeşçe, huzurlu bir yaşam versin. Bizleri görünür görünmez kazadan beladan korusun.

Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eylesin.

Nur-u nebi, kerem-i ali, gülbang-ı Seyyid Mahmudî Hayrani

Dil bizden, murat Hak-Muhammed-Ali'den ola.

Gerçeğe Hü, mümine ya Ali, yatan şehitler uyansın!” (Atalay, 2011, s. 106-107)

Alevi-Bektaşî cemlerinde, tövbe temi etrafında biçimlenen bir diğer ritüelistik tür, tövbe düvazlarıdır. Bağışlanma düvazları olarak da anılan tövbe düvazları tövbe dualarının devamında dede ya da zakir tarafından söylenir. İcrasında genellikle saz kullanılmaz. Alevi cemlerinde ritüel malzemesi olarak kullanılan bu şiirler, On İki İmamlar'ın isimlerinin sıralanmasıyla onların yüzü suyu hürmetine tövbe edilen, bağışlanma talep edilen tövbe temli şiirlerdir. Bu şiirler, genellikle ortak muhteva üzerine kurulur. Tövbe edilerek Hakk'a sığınılan ve af dilenen tövbe düvazlarının büyük çoğunluğu benzer redifler ile kurulur.

¹ Tövbe etme ritüelinin cemdeki icra sırasında yöre ve ocaklar arası uygulama farklılıkları görülmektedir. Örneğin, Çubuk Havzası Alevilerinde delil hizmeti, tövbe etme ritüeli ile iç içe geçmiş şekilde icra edilmektedir. Tövbe etme ritüelinin icrasında gülbanklar ve gülbank gibi okunan tövbe içerikli şiir metinleri kullanılmaktadır (Ersal, 2016, s. 275).

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaman, 2012, s. 50; Atalay, 2011, s. 95.

Tövbe düvazları içerisinde “... için bağışla” redifi ile kurulan şiirlere Alevi-Bektaşî âşıkların şiirlerinde sıklıkla rastlanır. Alevi-Bektaşî şiirinin ulu ozanları arasında yer alan Hatayî’nin bu redifle kurulu şiirleri vardır ve cemlerde bugün de yaygın bir şekilde icra edilmektedir:

“Hata ettim Huda için bağışla
Muhammed Mustafa için bağışla
Safi nesli Cüneyd ü Hayder oğlu
Aliyye’l Murtezâ için bağışla
Hasen aşkı ile meydâna girdim
Hüseyn-i Kerbelâ için bağışla
İmam Zeyn-el-Abâ Bâkır ü Ca’fer
İmam Kâzım Rızâ için bağışla
Severem Şah Taki vü hem Naki’yi
Hasen Asker livâ için bağışla
İmam Mehdi eşîğinde kul olan
Ol eşikte velâ için bağışla
İmamlar nûr olubdur ey Hatâyî
Ki ol nûr-i Hudâ için bağışla” (Ergun, 1956, s. 140)

Alevi cemlerinde sıklıkla söylenen tövbe düvazlarında rastlanılan diğer bir müşterek redif “tövbe günahlarımıza estağfurullah” şeklindedir. Kul Himmet’in Alevi-Bektaşî cemlerinde yaygın bir şekilde icra edilen, aynı redifle kurulmuş tövbe düvazının son dörtlüğü şu şekildedir:

“Hasanü’l-Askerî gülleri sata
Mehdi gönlümüzün gamını ata
Dünü gün ettiğimiz gıybete
Tövbe günahlarımıza estağfurullah” (Arslanoğlu, 1995, s. 45)

Alevi cemlerinde tövbe düvazı dede yahut zakir tarafından söylenirken, “tövbe günahlarımıza estağfurullah” kısmı tüm canlar tarafından secde halinde eşlik edilerek, üç defa tekrarlanır. Yine aynı redifle kurulmuş olan, Şah Hatayî’ye isnat edilen ve cemlerde sıklıkla icra edilen başka bir tövbe düvazının ilk ve son dörtlükleri şu şekildedir:

“Gece gündüz hata etmektir işimiz, gücümüz.
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).
Muhammed Ali’ye bağlıdır başımız
Tövbe günahlarımıza estağfurullah (üç defa).

...

Şah Hatayi'm eder Bağdat Basra,

Kaldık zamaneye böyle asra,

Yâ Ali Kerem kânisin kalma kusura,

Tövbe günahlarımıza estağfurullah" (Atalay, 2003, s. 82)

Düşkün kaldırma ceminde de tövbe duaları, gülbankları ve düvazları icra edilir. Düşkün olan kişinin düşkünlüğünün kaldırılması ve yeniden yola alınması için tertip edilen düşkün kaldırma ceminde zakirler darda bekleyen düşkün talibin adına onun bağışlanması için bir ya da üç tane bağışlanma düvazı okurlar (Akın, 2020, s. 362). Dardan indirme cemi ritüelinde de ölen kişinin günahlarının bağışlanması için tövbe dua ve gülbankları ile tövbe düvazları okunarak Hak'tan ölen kişi için rahmet dilenir (Erdem Kük, 2023, s. 112).

Alevi cemlerinde, arınmaya, tövbe etmeye yönelik ritüelistik aşamalar mevcuttur. Car hizmeti, bu ritüel pratiklerinin başında gelir. Meydanın sembolik olarak süpürülmesine dayalı olan bu hizmet ile cem olan canların manevi olarak temizlenmesi, günahlarından arınması amaçlanır. Car hizmeti cem ritüelinde birden fazla defa icra edilen pratikler arasındadır. Ocaklar arası uygulama farklılıklarına bağlı olarak car hizmetinin kimi ocakların cem ritüellerinde ilk hizmet olduğu, ceme manevi olarak temizlenerek günahlardan arınarak başlanmasının esas olduğu görülür. Car hizmetinin yanında kimi Alevi ocaklarında "tam car" şeklinde adlandırılan bir süpürge hizmetine de rastlanır. Tam car hizmeti, cemde bütün görgü ve sorgu aşamaları tamamlandıktan sonra meydana döküldüğüne inanılan günahların carcı tarafından ocağa doğru süpürülmesi, cem boyunca ortaya dökülen ne kadar kul hakkı, kırgınlık ve günah varsa sembolik olarak ateşte yakılıp kül edilmesidir (Ersal, 2016, s. 270, 275). Car hizmeti ile canlara hatalarından dönmeleri, günahlarına tövbe etmeleri telkin edilir. Tövbe kavramı ile ilişkili diğer bir ritüelistik aşama el suyu hizmetidir. Manen arınmayı, temizlenmeyi sembolize eden bu hizmetin piri Selman-ı Pak'tır. El suyu hizmetinden sorumlu olan kişi, elinde ibrik, omzunda havluyla dolaşarak cem olmuş canların ellerine su döker. Simgesel düzeyde manevi temizliğin amaçlandığı bu ritüel pratiği sembolik olarak tövbe etme, hata ve günahlardan arınma anlamı taşır.

2. Tövbe Ritüelinin Yapısal-İşlevsel Önemi

İşlevsel halk bilimi kuramının temel sorusu: neden'dir. Halk bilgisi yaratmalarının yaratılma, aktarılma ve kullanılma nedenleri, işlevsel kuram ve yöntemin temel meselelerini teşkil eder. Yapısal-işlevsel teori ise aynı soruları, halk bilgisi yaratmalarının yapı bütünlüğü içerisindeki konumu ve önemi üzerinden sorar. Bütün içerisindeki her bir parçanın olması gerektiği konumda ve olması gerektiği gibi olduğu kabulü, yapısal-işlevsel teorinin hareket noktasını oluşturur. İnanç evrenlerinin bütünlüklü yapısı ayrı ayrı parçaların bir araya gelmesinden müteşekkildir. Her biri farklı bir soruya, dolayısıyla da ihtiyaca karşılık gelen bu parçaların anlamlı ve işlevsel bütünler oluşturması, inanç evrenlerinin temel özellikleri arasında yer alır. Dar ölçekte parçaların yüklendikleri anlamlar daha geniş ölçekte bir anlam bütünlüğünü inşa eder. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında, Alevi inanç sisteminde tövbe

kavramının yapısal-işlevsel bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Tövbe etmenin birey düzeyindeki karşılığı ve işlevi, daha çok teoloji alanını ilgilendirirken, toplu halde ibadet edilen cemlerde ritüelistik bir aşama olarak icra edilmesi dolayısıyla tövbe, birey düzeyinde bir ihtiyacın doyurulması sınırlılığını aşan bir anlam taşır. Alevi cemlerinde tövbe ritüelinin bireysel düzeydeki temel işlevi, tövbe eden talibin psikolojik olarak rahatlamasını sağlamaktır. Tövbe eden kişi günahlarından arınmış olduğunu hissederek duygusal iç çatışmalarından ve zihinsel çelişkilerinden kurtulmuş olur. Bu durum, tövbekârı suçluluk duygusundan ve vicdan azabından kurtararak ona ruhsal dengesini sağlama ve iç huzurunu temin etme olanağı sağlar. Tövbeden sonra zihnî olarak yeniden yapılanma durumuna giren tövbekâr, kişiliğini idealleri ve beklentileri doğrultusunda yeniden organize eder (Yapıcı, 1996, s. 193). Bu sayede tövbe eden birey, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtularak (Çobanoğlu, 2008, s. 236) psikolojik olarak dengelenmiş olur. Tövbe etmek, inanan bireyin dahil olduğu inanç evreninin ve inandığı yaratıcının emir ve yasaklarına uygun hareket etme noktasında söz verme eylemi olduğundan, teolojik bir boyutu olduğu gibi inanç sistemine ait kaidelerin toplumsal düzende de belirleyici olduğu durumlarda sosyal ve kültürel bir boyut da taşır. Alevi inanç sistemi, toplumsal yapıyı düzenlemeye yönelik sosyal kurumları olan bir yapı sergiler. Bu çerçevede yaklaşıldığında ikrar vermiş olan bireyin tövbe etmesi, yalnızca kendisini ilgilendiren bir hadise değildir. Kişinin tövbe etmesi, yanlıştan dönmesi, onun parçası olduğu inanç toplumunun taleplerine uygun tutum ve davranışlara yönelmesi anlamına gelir. Bu bakımdan, tövbe ritüelinin Alevi cemlerinde, William Bascom tarafından folklorun işlevleri arasında yer verilen, değerlere, toplum kurallarına ve törelerine destek verme işlevi (Çobanoğlu, 2008, s. 235) üstlendiği ifade edilebilir. Bu uzlaş, bireyin kaidelerine uygun hareket ettiği toplumsal yapıya ilişkin aidiyet duygusunu geliştirerek yapının onayının devamlılığı için istendik olmayan tutum ve davranışlardan uzaklaşmasını sağlar. Toplumsal değerlere riayet eden birey, toplumsal yapının sürekliliğini sağlama noktasında belirleyici olan ahlak kurumuna da destek vermiş olur. Tövbe etme eyleminin bu işlevlerinin yanına, parça-bütün ilişkisi üzerinden ritüellerdeki yapısal bütünlük içerisindeki yerine ve önemine paralel olarak yapısal-işlevsel bir boyut eklenir. Bu boyutun tespiti, bütünü oluşturan parçaların ayrı ayrı ve birbirleriyle olan ilişkileri gözetilerek değerlendirilmesi (Duman, 2019, s. 23) ile mümkün olacağından, tövbe ritüelinin Alevi cemlerindeki diğer ritüelistik parçalar ile olan ilişkisinin ve bu ilişkinin tesis ettiği anlam dizisinin hem ritüel ölçeğinde hem de inanç sistemi bütünlüğünde ele alınarak incelenmesi elzemdir.

Yapısal-işlevsel teorinin önde gelen teorisyenlerinden Radcliffe-Brown, yapısal-işlevsel çözümlemesini toplumsal ve organik yaşam arasında analogi kurarak yapar. Bu analogi uyarınca, yapının varlıklar arasındaki ilişkilerin kümesi olarak tanımlanması gerektiğine vurgu yapan Radcliffe-Brown'a göre, bir organizmanın ömrü, yapısının işleviyle koşuttur. Radcliffe-Brown, insan ve hayvan biyolojisinden örneklerden hareketle inşa ettiği yapısal-işlevsel teoriyi, toplumsal kurumlara uygular. Ona göre, toplumsal yapının sürekliliği, bireylerin ve bireylerden oluşan grupların etkileşimlerinden doğan işleyişine bağlıdır. Bir suçun cezalandırılması yahut cenaze ritüeli gibi tekrar eden herhangi bir etkinliğin işlevi, toplumsal yaşamda yapısal sürekliliğin sağlanmasına katkıda bulunmasıdır (1952, s. 178-

184'den akt. Köse, 2017, s. 152-154). Tövbe etmek, Alevi cemlerinde ritüelistik bir aşamadır. Suçtan, hatadan, günden dönülmesi, özün temize çekilmesi ancak tövbe etmekle mümkündür. Talipler, yola ait kaidelerin dışına çıkmaları halinde pişmanlık bildirip af dileyerek yol sürmeye devam etmek üzere tövbe ederler. Tövbe etmemeleri yahut tövbelerinden dönmeleri hâlinde düşkünlük hukuku çerçevesinde yargılanarak yoldan uzaklaştırılırlar. Sürdürücüsü olmayan bir yolun devamlılığının sağlanması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla tövbe etmek, Alevi inanç sisteminin yapısal sürekliliğin sağlanmasını temin eden parçalar arasında yer alır. Bununla birlikte, yola ait kaidelerin içselleştirilmesi ve yolun gerekliliklerine saygı duyulması da herhangi bir inanç sisteminin varlığını sürdürmesi için ön koşul olduğu gibi, Alevi inanç sisteminin devamlılığı için de ön koşuldur. Düşkünlük kurumu ile çerçevesi tayin edilen Alevi hukuk düzeninin devamlılığını sağlamak, tövbe etme ritüelinin diğer bir yapısal işlevi olarak karşımıza çıkar. Alevi inancında toplumsal yaşamı ve sosyal ilişkileri düzenlemeye dönük kurallar bütününe içeren düşkünlük hukuku, günah ve yasakların tayin edildiği bir ahlaki sistem önerir. Bu sisteme uygun olmayan tutum ve davranışlar içerisinde olmak, düşkün ilan edilmeye sebebiyet verir. Tövbe etmek, af dilemek, hatadan dönmek, düşkünlük kurumunun esaslarına uygun davranarak sistemin mevcudiyetini sürdürmesine katkıda bulunmayı sağlar.

Alevi cem ritüellerinin temel amacı, manevi arınmanın, özün temize çekilmesinin sağlanmasıdır. Özün temize çekilmesi ise ancak hatadan, günden dönmek üzere tövbe etmek ile mümkündür. Önce canların ve dedenin huzurunda görülerek hatadan, yanlıştan dönmek, sonrasında Hakk'a yakarmak, ondan af dilemek ve tövbe etmek, cem ritüelinin yapısal bütünlüğü içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Tövbe ritüelinin yapı bütünlüğü içerisindeki işleviyle parçası olduğu bir üst sistem olan cem ritüelinin işlevleri birbirleriyle örtüşmektedir. Parça-bütün ilişkisi bağlamında yaklaşıldığında cem ritüeli tövbe ritüelinin kapsayanı konumundadır ve temel işlevini alt birimi olan tövbe etme ritüeli üzerinden yerine getirerek manevi arınmanın gerçekleşmesini sağlar. Bu noktada, tövbe kavramının Alevi cemlerinin "işletim sistemleri" (Köse, 2017, s. 149) arasında yer aldığı ifade edilebilir. Tövbe etme eylemi, ritüelistik işleyişin sürdürülebilmesi noktasında belirleyici öneme sahiptir. Tövbe etme eyleminin cemde diğer ritüelistik gereklilikler gibi yerine getirilmesi, ritüel içi işlev olarak değerlendirilebilir.

Tövbe kavramı, tövbe edilen fiiliyatın, daha önce eynlenmiş bir kabahat, işlenmiş bir günahla ilgili olması dolayısıyla, ritüelistik bağlamda içerisinde bulunulan andan evvelinin o ana taşınmasını mümkün kılar. Bu geçişkenlik, ibadet vaktini şimdinin sınırlılıkları içerisinde çıkartarak geçmiş ve hatta tövbe etmek eylemi, o andan sonrasını ilgilendirdiğinden geleceği de içine alan döngüsel bir zamana taşır. Böylelikle, çizgisel olan zamanın sınırlı algısından çıkartılan ritüel deneyimi, dünya zamanının hudutlarını aşan bir atmosferde gerçekleşir. Bu döngüsel zaman algısı, şimdiyi olduğu kadar başlangıcı ve sonu da içerisine alan kapsayıcı bir tasarım olduğundan; dairesel bir hareketle zamanın yarattığı ilk ana

dönüş çabasına da kaynaklık etmektedir³. Mircea Eliade'nin "ebedi dönüş" olarak formüle ettiği bu tasarım, evrenin çizgisel olmayan ibadet vaktinde her an yeniden yaratıldığı ve böylelikle insanın zaman ve oluşla sınırlandırılmayan bir varoluşun (Eliade, 1994, s. 91) parçası hâline geldiği kabulünü içermektedir.

Alevi cemlerinde canlardan tövbe etmelerinin beklenmesi ve istenmesi, inanan failin kendi vicdani sorumluluğuyla ilgili olduğu kadar ortak ritüel deneyiminin kutsalla teması mümkün kılacak şekilde kurgulanmasına da hizmet etmesiyle bağlantılıdır. Bu sebeple, cemlerde birbirinden razı olmayan kimselerin mevcudiyetine müsaade edilmez. Tövbe etmeyen, hatasından günahından geri dönmeyen, özünü dara çekmeyen talipler de ceme katılım gösteremezler. Bu noktada yapısal olarak canların ayrı ayrı vicdani teslimiyetlerinin bir araya gelmesi, ritüel akışının kesintiye uğramasının engellenmesiyle parçaların yerli yerinde olduğu bütünlüklü bir ibadet deneyimi yaşanmasını sağlamış olur. Bu bağlamda tövbe etmek, dar ölçekte cem ritüellerinde daha geniş ölçekte ise Alevi inanç evreni bağlamında bir "yapı elemanı" (Duman, 2019, s. 24) özelliği gösterir. Bu noktada tövbe etmenin cem ritüellerinin varlık sebepleri arasında yer aldığı ifade edilebilir.

Mark Abrahamson'a göre işlevsel sistemler yapı içerisinde belirli bir çalışma prensibine uygun olarak işletilir. Bunların başında, sistemi oluşturan öğelerin işlevsel olarak karşılıklı ilişki içerisinde olması gelir. Bir ögenin normal işleyişinin diğer öğelerin normal işleyişini gerektirmesi prensibine dayalı olan bu ilke üzerinden tövbe kavramına yaklaşıldığında, tövbe etmenin ve Alevi cemlerindeki diğer ritüelistik parçaların karşılıklı olarak birbirlerinin sistem içerisindeki işlevsel konumlarını muhafaza etmelerinin sağlayıcısı olduğu ifade edilebilir. Örnek olarak, tövbe ritüeli olmazsa secde ritüeli, secde ritüeli olmazsa da tövbe ritüelinin anlamını yitirecek olması verilebilir. Yapıyı oluşturan parçalarla ilgili diğer bir kabul, sistemi oluşturanların sistemin süregiden işleyişine olumlu katkılarda bulunduğu yönündedir (Abrahamson, 1990, s. 3-4). Alevi ritüellerinde tövbe etmek, Hak yolunda yürümeye talip olmak için ön ve temel koşuldur. Bu sebeple tövbe edip yanlıştan dönen talip, Alevi inancına bağlılığını da kanıtlamış olur.

Yapısal-işlevsel teorisinin bir diğer dayanak noktası, sistemlerin birbirleri üzerinde etkilerinin olduğu ve birbirini etkileyen bu sistemlerin tüm bir organizmanın alt sistemleri olarak görülebileceği tespittir (Abrahamson, 1990, s. 3-4). Bu tespitten hareketle Alevi inanç sistemi içerisinde tövbe kavramının itikadın belirleyicileri arasında yer aldığı, tövbenin olmadığı yerde itikattan da söz edilemeyeceği ifade edilebilir. İman etmek ile açılan şeriat kapısı tarikat kapısına varmayı, tövbe etmek ile açılan tarikat kapısı marifet kapısına varmayı, edep ile karakterize marifet kapısı ise hakikat kapısına varmayı mümkün kılmak üzeredir. Dolayısıyla sistemsel bütünlük, bir zincirin parçaları gibi inanç evreninin alt birimlerinin birbirleriyle olan düzenli ve anlamlı ilişkilerinin neticesinde ortaya çıkar. Bu aşamaların anlamlı bir bütünlük arz etmesiyle ortaya çıkan sistem, Alevi inancının

³ Alevi cem ritüellerinin köken miti olan kırklar ceminin yeniden canlandırılması, tekrar edilmesine dayalı olması, cem ritüellerinin başlangıcı da içerisine alan bir döngüsellik tasarımı üzerine kurulu olduğu yönündeki iddiamızı kanıtlar niteliktedir.

mevcudiyetini sürdürmesinin sağlayıcısı konumundadır.

Tövbe dua ve gülbanklarında Hakk'a yakarırken varlığı referans gösterilen ve himmeti dilenen şahsiyetler, Alevi inanç sisteminin kutlu şahsiyetleridir. Tövbe edilirken bu isimlerin zikredilmesi, onların ululuğunun onanmasına hizmet eder. Bununla birlikte tövbe dua ve gülbanklarında yer alan hatırlama figürleri üzerinden ortak bellek diri tutulmuş olur (Erdem Kük, 2023, s. 263). Bu noktada toplu halde tövbe etmenin bireysel olarak tövbe etmekten farklı bir mahiyet kazanarak folklorik bir hadise halini aldığı ifade edilebilir. Bu bağlamda tövbe etmek, ritüel bağlamı içerisinde, bir grup tarafından anlamlı bir davranışa katılmak olduğundan birleştirme görevi görmekte olup kendini bir grup olarak hissetmenin sağlayıcısıdır. Grup üyelerinin müşterek katılımıyla anlamlı bir davranışla ya endişelerden ve saldırganlık hislerinden kurtulmuş ya da değerler ve fikirler teşvik edilmiş olur. Grup olma hissinin onaylanması, grubun ne olduğunu belirlemesi suretiyle kimliğini ortaya koyması, (Çobanoğlu, 2008, s. 237) talip için cem ritüelinde tövbe etmekle mümkündür. Dolayısıyla Alevi cemlerinin yapı elemanı olan tövbe etme ritüelinin inanç evreni bağlamında ontolojik bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir.

Sonuç

Alevi cemlerinde tövbe ritüeli, önemli bir yapısal-işlevsel unsur olarak karşımıza çıkar. Tövbenin bireyi ilgilendiren boyutunun yanına, Alevilikte toplumsal bir boyut eklenir ki ritüel bağlamlarında birlikte icra edilen tövbe, yalnızca teolojik değil, folklorik bir hüviyet de barındırır. Alevi cemlerinde tövbe ritüeli hakkında yapısal-işlevsel teori merkezli yapılan okumada, tövbe ritüelinin yapıyı kuran ve işleten aşamalardan biri olması dolayısıyla Alevi cemlerinde; teolojik bütünlüğün ikrar ve teslimiyet boyutunun içeriğini tayin eden kavramlar arasında yer alması sebebiyle de Alevi inanç sistemi içerisinde önemli bir yapısal-işlevsel unsur olduğu tespit edilmiştir. Alevi cemlerinde tövbe ritüelinin yapısal-işlevsel önemine dair ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Alevi cemlerinde tövbe etmek, ikrar vermenin ön koşulu olduğundan Hak yolunda yürümeye talip olmanın temelidir. Dolayısıyla tövbe etmek Alevilikte itikadi sistemin bileşenleri arasında yer alır. Yola girmek, yol sürmeye devam etmek, inanca bağlılığı kanıtlamak ancak tövbe etmekle mümkündür.
- Talibin canların ve dedenin huzurunda görülerek özünü arındırması, yanlıştan, günahattan dönmesi ve bunu bir inanç grubunun parçası olarak ortak ibadet anında gerçekleştirmesi, cem ritüelinin gereklilikleri arasındadır. Bu gerekliliğin yerine getirilmesi ve diğer yapı parçalarının da eksiksiz işletilmesi ile yapısal süreklilik tesis edilmiş olur. Tövbe etme eylemi, bir yapı elemanı olarak rol aldığı Alevi cemlerinde akışın sürdürülebilmesi noktasında belirleyici öneme sahiptir.
- Tövbe etmek, önceyi ve sonrayı içerisine alan bir zaman diliminin meselesi olduğu için şimdinin sınırlılıklarının aşılmasını ve ibadet anının döngüsel bir zamana taşınmasını sağlar.

- Alevi cemleri bağlamında bir yapı elemanı olarak tövbe ritüelinin kendisini de içerisine alan bir üst sistem olan düşkünlük kurumunun işleyişini de mümkün kıldığı tespit edilmiştir. Tövbe ritüeli düşkünlük kurumunun; düşkünlük kurumu ise Alevi inanç sisteminin alt küme elamanları olarak yapısal bir bütünlük oluşturmaktadır.
- Alevi cemlerinde tövbe ritüelinin diğer ritüelistik parçalar ile kurduğu ilişkinin hem ritüel ölçeğinde hem de inanç sistemi bütünlüğünde anlamlı bir yapısal bütünlüğün tesis edilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynaklar | References

- Abrahamson, M. (1990). İşlevselcilik. Nilgün Çelebi (Çev.). Sebat Ofset.
- Akın, B. (2020). Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail'in anayurdu Diyarbakır -tarih, inanç, kimlik, ocaklar ve ritüeller-. Kitabevi Yayınları.
- Aslanoğlu, İ. (1995). XIX. yüzyıl Alevi-Bektaşî Şairi Kul Himmet Üstadım. Can Yayınları.
- Atalay, A. A. (2011). Alevi duaları gülbankları. Can Yayınları.
- Aytaş, G. (haz.) (2009). Hacı Bektaş Veli makâlât-ı gaybiyye ve kelimât-ı ayniyye. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aytekin, S. (der.) (1958). Buyruk. Emek Basım-Yayımevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2008). Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş. Akçağ Yayınları.
- Duman, M. (2019). Yapısal ve işlevsel bir anlatı unsuru olarak ara sözler: Kutadgu Bilig örneği". *Millî Folklor*, 124, 17-29.
- Eliade, M. (1994). Ebedi dönüş mitosu. Ümit Altuğ (Çev.). İmge Kitabevi Yayınları.
- Erdem Kük, D. G. (2023). Alevi-Bektaşî gülbankları. Paradigma Yayınları.
- Erdem Kük, D. G. (2025). Alevilikte kut kavramının varlık alanı olarak ocak sistemi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 71-81.
- Ekici, M. (2013). Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri. Geleneksel Yayınları.
- Ergun, S. N. (1956). Hatâyî divanı / Şah İsmail Safevî edebî hayatı ve nefesleri. Maarif Kitaphanesi.
- Ersal, M. (2016). Alevilik: kavramlar ve ocak Sistemi -Çubuk Havzası örneği-. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gökbel, A. (2019). Ansiklopedik Alevi Bektaşî terimleri sözlüğü. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Korkmaz, E. (2005). Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik terimleri sözlüğü. Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Köse, S. (2017). Alevilikte kurban ritüeline yapısal-işlevsel yaklaşım. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 15, 149-171.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1952). Structure and function in primitive society. The University Press Aberdeen.
- Yaman, M. (2012). Alevilikte cem (inanç-ibadet-erkân). Can Yayınları.
- Yapıcı, A. (1996). Dinî yaşayışta tövbeye din psikolojik bir yaklaşım [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A.- Öztürk, A.-Akkuş, M. (der.) (2007). Makâlât / Alevî-Bektaşî klasikleri. Diyanet Vakfı Yayınları.

- URL-1: “Tövbe”, Türk Dil Kurumu sözlükleri. 26.06.2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- URL-2: “Bakara Suresi 222. ayet Türkçe Meali”, 16.07.2024 tarihinde <https://kuran.diyamet.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- URL-3: “Tövbe Suresi 119. ayet Türkçe Meali”, 30.07.2024 tarihinde <https://kuran.diyamet.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- URL-4: “Tahrîm Suresi 8. ayet Türkçe Meali”, 18.06.2024 tarihinde <https://kuran.diyamet.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.